

Instrumenty muzyczne - strunowe smyczkowe

- Instrumenty muzyczne - strunowe smyczkowe

Instrumenty muzyczne - strunowe smyczkowe

Ważne daty

1523 - pierwsza wzmianka o skrzypcach - włoski dokument, będący rachunkiem za naprawę instrumentu

1529 - pierwsze graficzne wyobrażenie skrzypiec - malowidła w kościele św. Krzysztofa w Vercelli we Włoszech

1538 - pierwszy znany występ z użyciem skrzypiec - przyjęcie cesarza Karola V i króla Franciszka I przez papieża Pawła III w Bolonii

1560 - data powstania najstarszych skrzypiec, które przetrwały do dzisiaj (wykonał je Andrea Amati)

1581 - pierwsza publikacja kompozycji na skrzypce, zawierająca muzykę taneczną dworu francuskiego

1596-1684 - daty życia Nicola Amati, najwybitniejszego ze znanego rodu lutniczego Amatic

1643-1737 - daty życia Antonio Stradivariusa, najsłynniejszego [lutnika](#) w dziejach muzyki

Scenariusz lekcji dla nauczyciela

Źródło: online-skills, cc0.

I. Muzyka w ujęciu historycznym – periodyzacja, język, właściwości i charakterystyka.

1. Poznanie muzyki w ujęciu historycznym od zarania dziejów, przez starożytność, średniowiecze, renesans, barok, klasycyzm, romantyzm do muzyki XX wieku i współczesności.

2. Postrzeganie muzyki w kontekście kultury poszczególnych epok, kształtujących ją zjawisk społecznych i wydarzeń historycznych oraz powiązanej z nimi estetyki.

II. Analiza i interpretacja dzieł muzycznych.

1. Dokonywanie analizy percepcyjnej i opisu różnorodnych dzieł muzycznych reprezentatywnych dla poszczególnych epok pod względem estetycznym, formalnym, strukturalnym i stylistycznym oraz ich interpretacja wraz z uzasadnieniem.

III. Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną.

Stymulowanie umiejętności krytyczno-refleksyjnego myślenia o muzyce na różnych poziomach percepcji muzycznej, w odmiennych jej zakresach (bliższa – dalsza), wymiarach (kulturowym, etnicznym, użytkowym i in.), kontekstach (społecznym, humanistycznym, religijnym i in.) i biegunach (kultura wysoka versus masowa).

I. Muzyka w ujęciu historycznym – periodyzacja, język, właściwości i charakterystyka.

4. Renesans. Uczeń:

4) klasyfikuje renesansowe instrumenty muzyczne (lutnia, flety, szpinet, klawikord, viola) oraz wymienia słynnych lutników (rody lutnicze);

5. Barok. Uczeń:

3) wymienia i klasyfikuje barokowe instrumenty muzyczne (klawesyn, organy, skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas, obój, waltornia, fortepian, flet poprzeczny);

4) wymienia i charakteryzuje twórczość kompozytorów (Claudio Monteverdi, Johann Sebastian Bach, Georg Friedrich Haendel, Antonio Vivaldi, Arcangelo Corelli, klawesyniści francuscy: Jean Philippe Rameau, François Couperin);

6. Klasycyzm. Uczeń:

3) wymienia i klasyfikuje instrumenty orkiestry symfonicznej, skład kwartetu smyczkowego i różnych zespołów kameralnych typowych dla epoki klasycyzmu;

7. Romantyzm. Uczeń:

1) charakteryzuje muzykę romantyczną w kontekście estetyki epoki:

c) wymienia charakterystyczne cechy romantyzmu (uczuciowość, elementy narodowe i ludowe, wirtuozeria (wirtuozzi, np. Niccolò Paganini, Fryderyk Chopin, Ferenc Liszt, Henryk Wieniawski i in.),

f) opisuje orkiestrę symfoniczną w romantyzmie (powiększenie składu, szczególnie u Hectora Berlioz'a i Gustava Mahlera, rola dyrygenta);

6) zna pojęcia: pokolenie 1933, pokolenie 1951/pokolenie Stalowej Woli, festiwal Warszawska Jesień, festiwal Młodzi Muzycy Młodemu Miastu w Stalowej Woli; potrafi wskazać kompozytorów polskich tworzących obecnie, korzystając z pomocy internetu.

Nauczysz się

rozpoznawać instrumenty strunowe smyczkowe oraz wskazywać różnice między nimi a instrumentami strunowymi szarpanymi i strunowymi uderzanymi;

wymieniać i charakteryzować instrumenty strunowe smyczkowe, należące do składu orkiestry klasycznej (skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas);

wymieniać nazwy kilku dawnych i tradycyjnych instrumentów strunowych smyczkowych (viola da gamba, viola d'amore, fidel, mazanki, basetla, suka

biłgorajska, gęśle);

posługiwać terminologią typową dla poznanej grupy instrumentów (słownictwo związane przede wszystkim z budową instrumentów i specyficznymi środkami artykulacji);

rozpoznawać z wyglądu klasyczne instrumenty strunowe smyczkowe i rozpoznawać brzmienie tych instrumentów w utworach muzycznych;

wymieniać tytuły i autorów kilku reprezentatywnych kompozycji muzycznych, przeznaczonych na wspomniane instrumenty.

Orkiestra symfoniczna

Orkiestra symfoniczna w trakcie koncertu

Hector Berlioz, „Symfonia Fantastyczna” op. 14, online-skills, CC BY 3.0

Instrumenty strunowe to inaczej [chordofony](#). Ich źródłem dźwięku jest drgająca struna. Drganie to można uzyskać na różne sposoby: szarpiąc strunę, przeważnie palcami (w instrumentach strunowych szarpanych), uderzając o strunę (w instrumentach strunowych uderzanych) oraz pociągając strunę smyczkiem (w instrumentach strunowych smyczkowych).

Instrumenty strunowe smyczkowe cechuje podobna budowa - wszystkie posiadają główkę (w kształcie ślimaka, z wbitymi czterema kołkami), szyjkę (z bezprogowym gryfem, na którym rozpięte są cztery nylonowe lub metalowe struny) oraz pudło rezonansowe (z dwoma otworami w kształcie litery f). Niezbędny do gry na tych instrumentach jest wykonany z drewnianego pręta i końskiego włosia smyczek, który - w celu zwiększenia tarcia o strunę i ograniczenia poślizgu - smaruje się specjalną żywicą, zwaną kalafonią. Budową i naprawą instrumentów smyczkowych (a także szarpanych) zajmują się lutnicy. Do najsłynniejszych rodów lutniczych zaliczyć można działających od XVI do XVIII wieku Amaticich i Guarnerich. Najwybitniejszym lutnikiem w dziejach muzyki był żyjący w XVII i XVIII wieku Antonio Stradivari.

Skrzypce

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Wolfgang Amadeusz Mozart, „III Koncert G-dur” KV 216 cz. I Allegro KV 216

Źródło: online skills, Wolfgang Amadeusz Mozart, licencja: CC BY 3.0.

Utwór: Wolfgang Amadeusz Mozart, III Koncert G-dur cz. I Allegro KV 216. III Koncert G-dur jest utworem przeznaczonym na skrzypce solo i orkiestrę. Posiada trzy części: Allegro, Adagio, Rondo. Dzieło posiada instrumentalną fakturę homofoniczną. III Koncert G-dur to utwór o lekkim, żwawym charakterze.

Najmniejszym instrumentem smyczkowym są skrzypce. Ich struny stroi się kwintami na dźwięki g, d1, a1, e2, a skala obejmuje ponad cztery oktawy (od g do c5). Choć powstały w XVI wieku, obecną postać przyjęły dopiero w kolejnym stuleciu. Z uwagi na duże możliwości kolorystyczne, artykulacyjne i dynamiczne, skrzypce do dnia dzisiejszego należą do najpopularniejszych instrumentów solowych, stanowią także najważniejszy instrument orkiestry symfonicznej. Na skrzypcach gra się w pozycji stojącej - należy oprzeć je na lewym ramieniu, lewą ręką trzymać szyjkę instrumentu, a brodę położyć na specjalnym podbródku. Palcami lewej ręki naciska się struny w odpowiednich miejscach, dla uzyskania pożądanego dźwięku, zaś prawa ręka prowadzi smyczek. Utwory na skrzypce zapisywane są w kluczu wiolinowym. Do najbardziej znanych kompozycji na ten instrument należy m.in. *III Koncert G-dur KV 216* Wolfganga Amadeusza Mozarta, *Koncert e-moll op. 64* Feliksa Mendelssohna oraz *Koncert D-dur op. 77* Johannes Brahmsa. Jednym z najsłynniejszych wirtuozów skrzypiec w dziejach muzyki był żyjący w XVIII i XIX w. Niccolò Paganini. W ubiegłym wieku w grze na skrzypcach szczególnie wyróżniali się Yehudi Menuhin i Max Rostal.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Felix Mendelsshon, Koncert e-moll op. 64 fragment części I

Źródło: online skills, Felix Mendelsshon, licencja: CC BY 3.0.

Utwór: Felix Mendelsshon, Koncert e-moll op. 64 fragment części I. Koncert e-moll op. 64 jest utworem przeznaczonym na skrzypce solo i orkiestrę. Posiada trzy części: Allegro molto appassionato, Andante, Allegro non troppo. Dzieło ma instrumentalną

fakturę homofoniczną. Koncert e-moll op. 64 to utwór o smutnym, rozpaczliwym charakterze.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Johannes Brahms, Koncert D-dur op. 77 fragm. III części

Źródło: online skills, Johannes Brahms, licencja: CC BY 3.0.

Utwór: Johannes Brahms, Koncert D-dur op. 77 fragm. III części. Koncert D-dur op. 77 jest utworem przeznaczonym na skrzypce solo i orkiestrę. Posiada trzy części: Allegro non troppo, Adagio, Allegro gioso, ma non troppo vivace - Poco più presto. Dzieło ma instrumentalną fakturę homofoniczną. Koncert D-dur op. 77 jest utworem o żwawym, wirtuozerskim charakterze.

Altówka

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Ignaz Pleyel, Duet No. 1 c-moll fragment

Źródło: online skills, Ignaz Pleyel, licencja: CC BY 3.0.

Utwór: Ignaz Pleyel, Duet No. 1 c-moll fragment. Duet No. 1 c-moll jest miniaturą instrumentalną przeznaczoną na dwie altówki. Partia pierwszej stanowi melodię, drugiej tworzy akompaniament. Duet No. 1 c-moll jest utworem o lekkim, żwawym, wesołym charakterze.

Nieco większym instrumentem smyczkowym jest altówka. Jej struny stroi się na dźwięki c, g, d1, a1, czyli o kwintę niżej niż struny skrzypiec, zaś jej skala mierzy od c do a3. Brzmienie instrumentu jest łagodniejsze i mniej błyskotliwe niż skrzypiec. Z uwagi na fakt, iż altówka posiada nieco mniejsze możliwości techniczne, rzadziej występuje w roli instrumentu solowego. Stanowi jednak istotny składnik zespołów kameralnych i orkiestry symfonicznej.

1. Podczas gry altówkę trzyma się w ten sam sposób, co skrzypce. Kompozycje na ten instrument zapisuje się w kluczu altowym lub w kluczu wiolinowym. Do najbardziej znanych utworów altówkowych zaliczyć można koncerty Ignazego Pleyela, Béla Bartóka i Grażyny Bacewicz. Wybitnymi altowiolistami naszych czasów są Jurij Baszmiet i Pinchas Zukerman.

Altowiolista Michał Bryła, www.wroclaw.pl, domena publiczna

Wiolonczela

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Antonin Dvorak, Koncert h-moll op 104

Źródło: online skills, Antonin Dvorak, licencja: CC BY 3.0.

Utwór: Antonin Dvorak, Koncert h-moll op 104. Koncert h-moll op. 104 jest utworem przeznaczonym na wiolonczelę solo i orkiestrę. Składa się z trzech części: Allegro, Adagio, ma non troppo, Finale: Allegro moderato - Andante - Allegro vivo. Dzieło ma instrumentalną fakturę homofoniczną. Koncert h-moll op. 104 fragment jest kompozycją o spokojnym, wirtuozerskim charakterze.

Kolejnym instrumentem z grupy smyczkowej jest wiolonczela. Jej struny stroi się o oktawę niżej niż struny altówki, na dźwięki C, G, d, a, zaś skala obejmuje prawie cztery oktawy (od C do a₂). Z uwagi na większe rozmiary instrumentu, gra się na nim

w pozycji siedzącej, opierając o podłogę instrument trzymany między kolanami. Dzięki bogatemu, głębokiemu brzmieniu wiolonczela nie tylko wchodzi w skład zespołów i orkiestr, lecz stanowi także ceniony instrument solowy. Utwory na wiolonczelę zapisuje się w kluczu basowym, wiolinowym lub tenorowym. Do najbardziej znanych kompozycji wiolonczelowych należy *Koncert h-moll op. 104* Antonína Dvořáka oraz *Koncert d-moll* Édouarda Lalo. Wybitnymi wiolonczelistami byli żyjący w XIX i XX wieku Pablo Casals oraz zmarły na początku XXI wieku Mścisław Roztropowicz.

Kontrabas

1. Największym i najniżej brzmącym instrumentem smyczkowym jest kontrabas. Posiada przeważnie cztery struny, strojone kwartami: E1, A1, D, G i osiąga skalę od E1 do g1. Nieraz spotkać można także kontrabas pięciostrunowy, z dodaną najniższą struną C1. Z uwagi na rozmiary instrumentu, grający stoi (jeśli jest solistą) lub siedzi na wysokim stołku, stawiając instrument skośnie przed sobą (jeśli gra w orkiestrze).

Kontrabasista ze swoim instrumentem, online-skills, CC BY 3.0

Kontrabas transponuje o oktawę w dół, a jego partię zapisuje się w kluczu basowym. Przez długi czas instrument ten był traktowany wyłącznie jako element orkiestry, a jego rola sprowadzała się do dublowania partii wiolonczel o oktawę niżej. Jako instrument solowy kontrabas zaistniał dopiero w XIX wieku, dzięki działalności pierwszego wirtuoza tego instrumentu - Domenico Dragonetti. Do najważniejszych

kompozycji kontrabasowych zaliczyć można m.in. Sonatę na kontrabas i fortepian Paula Hindemitha.

Wysłuchamy teraz zespołowego brzmienia instrumentów smyczkowych. Brzmienie kwartetu smyczkowego (dwoje skrzypiec, altówka, wiolonczela) zaprezentowane zostanie na przykładzie *Menueta* Luigi Boccheriniego, zaś brzmienie całej sekcji smyczkowej w orkiestrze symfonicznej usłyszymy w IV części *IX symfonii e-moll Z nowego świata op. 95* Antonína Dvořáka. Po zakończeniu odtwarzania wymienimy swoje spostrzeżenia.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Luigi Boccherini, „Menuet”

Źródło: online skills, Luigi Boccherini, licencja: CC BY 3.0.

Utwór: Luigi Boccherini, Menuet. Menuet jest utworem przeznaczonym na kwartet smyczkowy. Dzieło ma instrumentalną fakturę homofoniczną. Cechuje się lekkim, wesołym charakterem.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Antonin Dvorak, IX Symfonia e-moll. IX Symfonia e-moll op. 95

Antonín Dvořák, „IX Symfonia e-moll” op.95 „Z nowego świata” cz. IV, online-skills, CC BY 3.0

Utwór: Antonin Dvorak, IX Symfonia e-moll. IX Symfonia e-moll op. 95 jest utworem przeznaczonym na orkiestrę. Składa się z czterech części: Adagio - Allegro molto, Largo, Scherzo : Molto vivace - Poco sosenuto, Allegro con fuoco. IX Symfonia e-moll op. 95 jest kompozycją o ciężkim, majestatycznym, amerykańskim charakterze.

Aby w pełni uświadomić sobie niezwykłą różnorodność brzmienia instrumentów smyczkowych należy wiedzieć, że poza standardowymi rodzajami artykulacji wydobyć można specyficzne, niecodzienne efekty. Należy do nich m.in. [col legno](#) (uderzanie o strunę drzewcem smyczka), [détaché](#) (wykonywanie każdego dźwięku oddzielnym ruchem smyczka), [flażolet](#) (lekkie dotknięcie struny palcem w określonym miejscu w celu uzyskania dźwięku o delikatnej, miękkiej barwie) czy [pizzicato](#) (gra palcami, bez użycia smyczka).

Jeden z nietypowych dla instrumentów smyczkowych rodzaj artykulacji wykorzystany został przez Piotra Czajkowskiego w III części *V symfonii f-moll op. 36*. Określmy, jaki to rodzaj artykulacji i wymienimy się spostrzeżeniami.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Piotr Czajkowski, III część V symfonii f-moll. V Symfonia f-moll op. 36

Źródło: online skills, Piotr Czajkowski, licencja: CC BY 3.0.

Utwór: Piotr Czajkowski, III część V symfonii f-moll. V Symfonia f-moll op. 36 jest utworem przeznaczonym na orkiestrę. Składa się z czterech części: Andante sostenuto – Moderato con anima – Moderato assai, quasi Andante – Allegro vivo, Andantino in modo di canzona, Scherzo: Pizzicato ostinato – Allegro, Finale: Allegro con fuoco. III część V Symfonii f-moll op. 36 cechuje się lekkim, żwawym, wesołym charakterem.

Instrumenty strunowe smyczkowe dawne i ludowe

Zasób interaktywny dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Źródło: AMFN.

1. Oprócz klasycznych instrumentów smyczkowych spotkać można instrumenty dawne, takie jak średniowieczny fidel czy barokowa viola da gamba i viola d'amore oraz instrumenty ludowe, jak mazanki, basetla, suka biłgorajska i gęśle. W porównaniu do klasycznego instrumentarium, cechuje je nieco inna budowa i technika gry, co stanowi o odmiennym kolorycie ich brzmienia.

Muzyk grający na suce biłgorajskiej, tabor.domtanca.art.pl, CC BY 3.0

1. W porównaniu do klasycznego instrumentarium, instrumenty strunowe smyczkowe dawne i ludowe cechuje nieco inna budowa i technika gry, co stanowi o odmiennym kolorycie ich brzmienia.

Viola da gamba

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Step skomponowany przez Marię Pomianowską

Źródło: online skills, Maria Pomianowska.

Utwór: Step skomponowany przez Marię Pomianowską. Dzieło ma instrumentalną fakturę homofoniczną. Odznacza się lekkim, żwawym charakterem.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1CFanrJB>

Joseph Bodin de Boismortier, Rondeau

Źródło: online skills, Joseph Bodin de Boismortier,.

Utwór: Joseph Bodin de Boismortier, Rondeau. Rondeau jest miniaturą instrumentalną przeznaczoną na violę da gamba solo i grupę basso continuo. Posiada wolne umiarkowane tempo. Cechuje się smutnym, wirtuozerskim charakterem.

Zadania

Ćwiczenie 1

Spośród poniższych odpowiedzi wybierz alternatywne określenie dla instrumentów strunowych smyczkowych.

- Chordofony smyczkowe
- Aerofony smyczkowe
- Elektrofony smyczkowe
- Membranofony smyczkowe

Ćwiczenie 2

Z poniższych elementów budowy instrumentów wybierz ten, który nie występuje w klasycznych instrumentach smyczkowych.

- Smyczek wykonany z drewnianego pręta i końskiej sierści
- Główna z wbitymi czterema kołkami
- Pudło rezonansowe z otworami w kształcie litery f
- Szyjka z progowym gryfem

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Każdemu z poniższych instrumentów przyporządkuj dźwięki, na które stroi się jego struny. Przeciągnij pasujące elementy z dolnej sekcji do górnej.

C, G, d, a, c, g, d1, a1, g, d1, a1, e2, E1, A1, D, G

Skrzypce	
Altówka	
Wiolonczela	
Kontrabas	

Ćwiczenie 5

Każdemu z wirtuozów przyporządkuj właściwy mu instrument:

altówka, wiolonczela, skrzypce, kontrabas

Domenico Dragonetti	
Jurij Baszmiet	
Mściśław Roztropowicz	
Niccolò Paganini	

Ćwiczenie 6

Każdemu z nietypowych sposobów artykulacji, możliwych do uzyskania na instrumentach smyczkowych, przyporządkuj właściwą definicję:

lekkie dotknięcie struny palcem w określonym miejscu w celu uzyskania dźwięku o delikatnej, miękkiej barwie, wykonywanie każdego dźwięku oddzielnym ruchem smyczka, gra palcami, bez użycia smyczka, uderzanie o strunę drzewcem smyczka

<i>col legno</i>	
<i>détaché</i>	
<i>flażolet</i>	
<i>pizzicato</i>	

Polecenie 1

Dokonaj krótkiego, kilkuzdaniowego opisu dowolnego z klasycznych instrumentów smyczkowych. Pamiętaj o zwięzłym opisie budowy i techniki gry, wskazaniu strun i skali instrumentu oraz scharakteryzowaniu jego brzmienia.

Ćwiczenie 7

Do każdej z poniższych kompozycji na instrument smyczkowy przyporządkuj jej autora:

Antonin Dvořák, Johannes Brahms, Paul Hindemith, Feliks Mendelssohn

<i>Koncert na wiolonczelę h-moll op. 104</i>	
<i>Koncert na skrzypce e-moll op. 63</i>	
<i>Sonata na kontrabas i fortepian</i>	
<i>Koncert na skrzypce D-dur op. 77</i>	

Słownik pojęć

Chordofony

z gr. chordé = struna, phoné = dźwięk - inaczej instrumenty strunowe, czyli takie, w których źródłem dźwięku jest drgająca struna. Dzieli się na instrumenty strunowe smyczkowe (chordofony smyczkowe), strunowe szarpane (chordofony szarpane) oraz strunowe uderzane (chordofony uderzane).

Col legno

określenie artykulacyjne - w instrumentach strunowych smyczkowych uderzanie o strunę drzewcem smyczka.

Détaché

określenie artykulacyjne - wykonywanie każdego dźwięku na instrumentach strunowych smyczkowych oddzielnym ruchem smyczka.

Flażolet

określenie artykulacyjne - dźwięk o miękkiej, delikatnej barwie, wydobywany z instrumentów strunowych smyczkowych i szarpanych przez lekkie dotknięcie struny palcem w określonym miejscu.

Gryf

w instrumentach strunowych: listwa z drewna, nad którą są umieszczone struny.

Kalafonia

żywica służąca do nacierania włosia smyczka w celu zwiększenia jego tarcia o strunę i ograniczenia poślizgu.

Lutnik

artysta rzemieślnik, budowniczy instrumentów strunowych szyjkowych (głównie skrzypce, także altówki, wiolonczele, kontrabasy, lutnie, mandoliny, gitary).

Pizzicato

określenie artykulacyjne - gra na instrumentach strunowych smyczkowych wyłącznie palcami (bez użycia smyczka).

Źródło:

encyklopedia.pwn.pl

Biblioteka muzyczna

Orkiestra symfoniczna w trakcie koncertu

Hector Berlioz, „Symfonia Fantastyczna” op. 14, online-skills, CC BY 3.0

[Wolfgang Amadeusz Mozart, „III Koncert G-dur” KV 216 cz. I Allegro KV 216](#)

Źródło: [online skills](#), [Wolfgang Amadeusz Mozart](#), licencja: [CC BY 3.0](#).

2

Felix Mendelsshon, Koncert e-moll op. 64 fragment części I

Źródło: [online skills](#), [Felix Mendelsshon](#), licencja: [CC BY 3.0](#).

3

Johannes Brahms, Koncert D-dur op. 77 fragm. III części

Źródło: [online skills](#), [Johannes Brahms](#), licencja: [CC BY 3.0](#).

4

Ignaz Pleyel, Duet No. 1 c-moll fragment

Źródło: [online skills](#), [Ignaz Pleyel](#), licencja: [CC BY 3.0](#).

5

Antonin Dvorak, Koncert h-moll op 104

Źródło: [online skills](#), [Antonin Dvorak](#), licencja: [CC BY 3.0](#).

6

Antonin Dvorak, IX Symfonia e-moll. IX Symfonia e-moll op. 95

Antonín Dvořák, „IX Symfonia e-moll” op.95 „Z nowego świata” cz. IV, [online-skills](#), [CC BY 3.0](#)

7

Piotr Czajkowski, III część V symfonii f-moll. V Symfonia f-moll op. 36

Źródło: [online skills](#), [Piotr Czajkowski](#), licencja: [CC BY 3.0](#).

8 Step skomponowany przez Marię Pomianowską

Źródło: online skills, Maria Pomianowska.

9 Joseph Bodin de Boismortier, Rondeau

Źródło: online skills, Joseph Bodin de Boismortier,.

10 Luigi Boccherini, „Menuet”

Źródło: online skills, Luigi Boccherini, licencja: CC BY 3.0.